

Ratacaedje

Pocwè k' li Walonreye s' a basti sins l' walon (2)

« n-a deus sôres a dîre, mi sonle-t-i. »

Al fén do 19inme sieke

Pocwè l' lingaedje flamind a-t i stou disfindou et sotnou pa les priyesses?

C'est qui l' francès esteut dè ç' trevin la, li lingaedje d' ine Beljike minêye pa les liberâs magneus d' curés. Adon-pwis, li francès esteut, avou, l' lingaedje des « rodjes » et qu' i faléve mete les ptits Flaminds a houte des abominâbès idêyes eternâcionâlissses vinowes del France come li tchant « *l'Internationale* ».

C' est po çoula -- li sintumint « eternâcionâlisse », qui voléve rassonler les djins po « *la lutte des classes* » conte les bordjoes -- qui l' POB n'a nin sotnou l' culteure dè peupe. I n' aveut-st ossi l' idêye dè progrès sociâ, dè droet a l' instruccion (e francès).

Après l' guere di catoize...

li beldjicanisse a ene miete aflâwi l' mouvment walon et li scole (qu'on-z-a stou oblidji d' aler) a kibatou l' walon. Portant, des djins sûtis come Willy Bal et Marcel Hicter ont polou hâbiter les hôtes scoles et s' ont scrît les pus clapantès pådjes di nosse literateure.

Mins, Brussele et les franskineus n' ont nin lâké et l' televuzion a stou dvins leus

mwins ine osteye di pus po mascrâwer nosse lingaedje et distrûre noste âme.

Et qwand c' est qu' les Flaminds ont metou so pî les "Cominâltés", les beldjiks et les franskineus s' ont leyî prinde a l' verdjale qui nos nn estans tot aplakés et qu' nos nos crevintrans lontins po nn nos è saetchî foû.

Jean-Pierre Dumont, so « *Todi* ».

Li firté et ses shûtes

Sins l' walon, li Walonreye si va fé magnî culturelmint. Ci n' serè nén on pays « veyâve » [*visible*] so ene mape si ele n' est k' on ptit cwâré d' tere, come on noret d' taxhe, a Bijhe del France, et k' âreut l' minme tuzance et l' minme langue ki cisse-ciale. So cwè rashir li sintimint d' esse "fir d' esse Walon" (mot po mot, çou k' est marké dins nost ime nâcionâ).

C' est rén, l' firté, diroz vs, kécfeye ? Rastrin on pô, saiss, twè, Tchannik. Li firté d' esse d' ene kiminâlté, c' est çou ki t' tchôkes po-z î dmorer assaetchî. Î dmorer viker (et nén baguer âs ziverkôfs). Si t' as corou â lon, d' î rivni ossu sovint k' ti n' pous.

C' est eto l' sintimint d' firté d' esse d' ene kiminâlté ki t' denes li hâsse di fé des efants. D' elzî fé passer on boket di ç' sintimint la. Si les Walons evont dins l' rite [*rythme*] di discrexhance des

skepiaedjes [*naissances*] come ça rote asteure, gn a pont d' afwaire : ci n' est nén francès k' on djâzrè vocial e 2200 : c' est arabe u chinwès.

Li firté d' esse d' ene sadju, c' est eto li hâsse di bouter po ç' payis la, î ahiver [*monter, créer*] des eterprihes, î wârders ses liârds.

Les cwârs del Walonreye

Djustumint, la co ene câze ki l' Walonreye a tourné a cou d' poyon (rapoirt a si lingaedje), dabôrd ki l' Flande a rmoné l' tiene.

Dins on papî do forom "Toudi", li professeur Jean Pirotte mostere bén ki les çanses ki les ovris walons fihént wangnî âzès capitalisses (walons et nén walons), ces liârds la endalént tertos a Brussele (19inme sieke). Adon-pwis, sol fén do 20inme sieke, di Brussele, les çanses prodûtes pàs Walons si plaecît dins des grandès sociétés eternâcionâles (cwârs da Empain, da Frère, evnd.). Mây diswalper des gropes industriyels et financîs k' ârént leu djîsse sociâle el Walonreye.

Dismetant ki, so ç' trevén la (kiminçmint do 20inme sieke), les Flaminds bastixhént des stocaessès sociétés, **tertotes edjîstrêyes el Flande**. Tuzez â Borenbonde, al Creditbanke, evnd. Ces mâjhons la ont todi sayî, disk' â djoû d' ouy, di dmorer flamindes.

Si l' Flande âreut yeu divnou francès-câzante, les eterprindeus flaminds ârént djusse fwait parey ki les Walons : mete leus brokes foû payis, pol meyeu rapoirt.

Lucyin Mahin

Beldjike : dire li brete k' i gn a sins mirifrice et sins trni dipus avou onk k' avou l' ôte.

Vî manaedje

Li manaedje Liyon-Lecocq ni va pus k' so ene fesse. Cwè fé po leu feye Djanikipixhe ? Minme li pârlî Bebert n' a pus nole pîce po mete e trô !

Mayane Lecocq : Vola ! Nos estans co dins one brete qui la ddja on bon moumint qu' ça trinne. Dji n' sai pus hope ! Dji so-st astanche ! Dji n' sai pus par ewou l' edâmer. I groûle, I groûle... On l' pout Bén dire qui ci n' est nén pasqu' on mareye on djouweu d' ârmonica qu' on danse tos les djoûs.

Portant, ça s' avot si Bén emantchî ; dj' a todi stî bele. C' est nén pasqui c' est mi qui vos l' dit ! Nonna ! Dji n' a waire tchandjî. Minme avou les ans, les djins trovnut qui dj' so todi ossi bele qui dvant. Et po ça, li-minme, i n' pout nén aler conte !

Vola lontins qu' nos nos hanténs. Nos avéns les minmès idêyes. Di s' costé come del ménk, nos avéns ribôrê tos les galants et mete li pî dins li strivire ! Dji saveu Bén qu' i n' esteut waire pezant, li. Qu' n' esteut nén pus spès qu' on dmey soret. I n' aveut waire di broques. Mins, di m' costé, dj' end aveu po deus et co po-z è fé ! Come dj' esteu one miete nawe, dji lyi aveu minme leyî les coirdeas del bouÛsse et dji l' a leyî fé a s' shonnance.

I nd a profité des anêyes. Vos l' divrîz vey, recrâxhî come on nourén. I vos freut vey li lune e plin prandjire on djoû d' plouve !

Tot conte fwait, asteure, vo m' la tote discwârlêye. I dit qui dj' m' amuze. I raconte qui dj' so payasse. I câze do voleur peter evoye et do prinde nosse crapåde avou

li ! Faut nén qu' il î toutche a onk di ses tchveas. Mins tådje one miete ! S' i fât aler disqu' a la, i trovê a quî câzer !

Djef Liyon : Dj' el sai Bén qu' elle est co bele et qu' elle a tote li plaèce po si rtourner. Mins dj' a tant bouté po-z ariver a ç' qui ns avans tos les deus, qu' ele pôreut lachî l' bride, et m' leyî fé a m' môde. Ele trove qui dji lyi è dmande brâmint dtrop. Ele pôreut ddja rconoxhe qui c' est grâce a mi qu' ele n' a pus qui s' betch a drovi po qu' tot lyi tcheye didins sins mâ. Dj' a bea li dmander qu' on fwaiye on còp les contes : kine ! C' est todi mi qui boute po ses canteas, et c' est leye qui rsaetche les canadas foû del buze. Avou nosse crapåde, c' est tot fén parey. Fârot qu' djel leye fé a s' shonnance eto. Dedja qu' ele mi costêye tchir et vilin, cisse-lale. Tos ses galants acournut âtoû d' leye come s' i serént e leu mâjhône. Ambicieuse qu' elle est ! Mins rote sayî do fé do boure avou d' l' aiwe ! Si dji n' rawaite nén a ça asteure, tot va tourner a mizere !

Mayane : Dj' a bea lyi aroyî sacwants tchandjmints, po qu' on poye sayî do moenner nosse tchâr à mia, rén ddja qu' po l' Bén d' nosse

crapåde. I n' mi schoûte pus ! I lyi fât tot ! I prind l' trô di s' cou por one poite d' eglijhe !

Djef : I n' a pus qu' one sacwè qui m' rastént ; c' est les cwârs qui ça va co coster s' on schete li nuk. C' est nén co ça qui va raclairi l' brouwet ! Ele si mete el tiesse qu' ele saetchreut Bén s' plan tote seule. Qu' i n a Bén on vijhén qu' el vénrè copler : il a ddja vnou âs noveles, ci-la, po vey s' i n' dimorreut nén on oxhea a spepyî.

Mayane : Il a tot rovyî di ç' qui dj' lyi a apoirté l' djoû d' nosse banket. Ça fwait shijh moes qu' on n' si câze pus qu' âd triviè del pârlî qu' nos avans stî trover. Li, c' est m' schoûter et n' rén dire ! A s' schonnance, i fâreut qu' on si rcâzreut.

Djef : Li pârlî qu' nos avans stî trover : on berdelâd qui n' sieve a rén et qui profite di nos liârd. Dji lyi a ddja di, mins i vôreut co Bén qu' on si rcâze.

Mayane : Dji m' va co sayî on còp po vey s' i n a nén moyén d' nos raclaper.

Djef : Dji m' va co sayî on còp po vey s' i n a nén moyén do rmete nosse tchâr so les rayes, mins ça m' schonnreut drole : a hanter les tchéns, on atrape leus pûs !

Maujni (Jacques Desmet), li 14 di nôvimbe 2010.

Spôrts : les tchafiaedjes do Ptit Louwis (17)

Châlerwè s' efonce

Nos vla dèdja à moes d' decimbe. Toutes les fouyes ont tcheu des âbes dispu lontins..

On les a ramassé a l'eschoupe come saquantès équipes ont ramassé les pwints a fôrce di gangnî les pârtiyès. Dins l'fotbale come dins tous les spôrts, i gn a les cis qui piednut eyet les ôtes qui gangnnut. Âdjourdu, dji m'eva vos dvizer d'ene equipe qui toutche el fond.

Comint ç' qu'on pout end ariver la ? Tout d'abôrd, divant qu'el saison n' cominche, on a egadjî in boun ètrinneu. Il ayeut ddja vnu a Châlerwè, el Mathijssen ! Mins l'Prèzidint Bayat ayeut yeu des mots avou li. Adon, i l'ratindeut à toûrnant. Saquants mwais résutats, et hop, tapé a l'uch.

C'est mi qui comande, c'est mi qui decide. Dji seu l'patron d'em-n eterprieje eyet mes eplweyès n'ont rén a dire !

Abbas Bayat a skepyî li 14 di djulete 1947 a Teheran. Come traeyincieus (ome d' afwaires), il a ratchté les djus d' frut « Looza » (1987) po lzès rvinde e 1994. Pu les aiwes di Tchôfontinne (1997) pu les rvinde e 2003 a Coca-Cola, eyet ratchter li Sportigne (diviè 2005)

Ene miete fôrt quand on sait qui Mathijssen esteut Bén veyu di tertous, ttossi Bén des djouweus qui des supôrters. Djustumint, yeusses, is ont mârqué leu dezacôrd avou

l' Direcsiyon. On a vu aparexhe des bandroles anti-Bayat. ène niût, is l'ont minme mârqué dissu l'rimouye [pelouse]. El djârdini a dvu mete del vete couleur dissu les yèbes pou catchî l' tèce.

Adon, ça a stî el sèriye di djins qu'ont quité (oubén dvu quiter) el batia qui perdeut toudi pus l'euwe. Fén del saison passéye, Tommy Craig est tapé a l'uch pa Bayat. Fén avri, Mario Notaro vout pârti mins dmeure djusqu'a l'fén del saison pasqu'i fât ène licince d'ètrinneu dissu l' banc. È moes d' djwin, Bert de Waele doet rindjî s' cârculete : ène dècizion da Bayat. El 19 di setimbe, Jacky Mathijssen est tapé wôrs du vestiaire. El 13 d' octôbe, c'est l' toû da Dominique Henin di rçuvwêr ès C4 : Lazlo , in nouvia prèpareu fizique, arive. Pire, Mogi Bayat, nèn d'acôrd avou s' mononke, ès voet moustrer l'uch di sôrtye. Diji djoûs pus târd, Raymond Mommens, vî serviteur du club, end a s' sô et pete à diâle. Cominchmint nôvimbe, Tecklak, a l' tiesse des zèbriyons, n'est nèn d' l'avis da Abbas eyet s'eva etou. L'izolmint du Prèzidint les tchoque tertous. Li, i continûwe. L'ome est quazimint mierseu. El fâte a ène estratèjiye di jession qui fwait qui tout toûne li cu a l'Espôrting. A câze d'èn ome : el Prèzidint Bayat. Awè l'âdjeu di disloyî les côrdons del boûse done-t i ostant d' pouvwêr ? Ène rêdjon etire pinse qui non. Mins èn ome ... El nouvia ètrinneu èn perdeut nèn dipus d' pwints qu' l'ôte.

Du contraire ! Mins c'est l'Prèzidint qu' l'a amwinné. Fât dire etou qui les chifes ont tcheu. Les gaztîs ont seu qu'on ayeut vindu pou troes miyons eyet achté pou 150.000 uros. C'est tout ç' qu'el Prèzidint ayeut metu dins l'anvlope. C'est l' vraiye qu' i gn a dijh ans, il ayeut sâvé l'Espôrting del catastrophe è stitchant brâmint des liârdès. El Louvière et Moucron s' ont rtrové dissu leu cu sins awè ène saquî pou les rprinde. Mins did la a djouwer avou les pîs des djins come i fwait è dijant qu' il est mierseu a dècider dins s'-n èterprieje, rastrin in pô, la valet !

Gn a todi mwins di djins k' èvont à stâde. I gn a d' cwè ! Vir ses couleurs batûwes avou des djouweus brâmint trop courts pou l' divizion yin ou cobén minme des transferts qui n'ont nèn co djouwés dispu l' cominchmint del saison, c' est malâjhiy a supôrter.

El set di nôvimbe, saquants djoûs après ... l' Toussint, les gades a rôyes ont atrapé in troye k' is s' endè srént Bén passé : el roudje lantiène.

L'espwêr, c'est qu'is n' fèyênxhe nèn l' culbute. I gn a ddja waire d' équipes walones è divizion yin...

Pou cominchî l' deujinme toû, l'equipe a stî a Malaga.

Ça pout candjî ène saqwè ?

Fât vir !

Jean Goffart

Walonreye / Nouvès tecnolodjeyes

Les olyinnes di Bive (1)

Tossint 2010. Dj' arivans tot doûçmint a çu k' nos olyinnes [éoliennes] tournénxhe comifât. I nd a falu, do tins, po-z î ariver. Vla 8-9 ans k' on aveut cmincî a-z è câzer.

Lu waibe [site]

À cminçmint, on les vleut mete à Moncea [Monceau-en-Ardenne] et a Bayamont. Mins les djins n' è vlént pont. Trop près des mâjhons, dou brut djinnant, lu payizaedje dusbrôlé, les oujheas, et ku sai dj' ?

Enute, tot sondjant bén, cwand on voet l' espåce k' i fât po-z è mete yene, on s' dit ku ç' âreut yu stî ene biestreye du s' è tnu à prumî plan. Minme si on gangnive des kilometres po-z ariver al grosse cabine do Moncea, la k' on racoidrè les fis al rantoele [réseau] electrike.

On s' a don rabatu sul Pont Mack (inte Bive et Djedene) et on-z a bén fwait! La, à moens, on n' dusrindjive nolu. On-z aveut ene voye tote fwaite, k' in bon edaglaedje (goudrounaedje) aléve bénoit rinde capåbe du supoirter les grossès tchedjes k' alént bénrade ariver.

In bea platrê, d' èn aboird àjhiy, ki pleut ascode les 7 olyinnes do pordjet. Ene coine du tchamps foirt sutinduwe, purade a plat, bén erî dou viyaedje, durî l' ligne du trin, et du costé d' bijhe. Come çuci, cwand l' solea lût a nonne, les ombrires su tapèt putoit do costé des bwès.

Et, ma fwè, ça n' est nén si dusparant [désagréable à l'œil] ku ça.

Lu soûmint [assise]

E cminçant às cotoûs dou Tossint 2009, i contént bén k' ille alént tourner po l' moes

d' may. Ày, hê, ti! C' ere sins aconter l' ivier d' Årdene.

On-z a ataké a terrasser ene boune dijhinne d' âres po tchaekene du zeles. Lu boune mitan a stî epirêye po-z î mete les bokets d' olyinne k' alént vni, a sawè (1) lu mastrece [mât vertical] 100 metres hôte, a cwate bokets, (2) lu naçale, avou tot l' mecanisse a fé l' corant et (3) les pales. Sins rovyî l' plaèce po les gruwes, avou leu plantchî d' poutreles, po les mete bén d' livea et d' assene.

L' ôte boket du terén, à mitan, va siervu a fwêre les fondâcions, in trô 20 metres lådje et 3-4 metres fond, po-z ariver su l' rotche.

Cwand l' bon timp a rvunu, des ferayeus almands (dud dulé l' Otriche) ont-st arivé avu leus gruwes et des camions plins d' fiers a beton.

Et i s' ont metu a fwaire ene fine sumele du beton, po-z araezer l' fond des trôs. In côp l' beton setchi, il ont marké al couleur lu rond dou ferayaedje ey ataker a-z arindjî et loyî leus fiermints. Po-z è fwaire, al fin, in rond assimblaedje ki montéve droet dusk' a bén 3 metres hôte. Pu k' aléve e rastrotixhant dusk' à mitan, 2 ptits metres pus hôte (imådje ciddé padzo).

Il avént prevu, dins l' mitan du dzeu d' leu fiermintaedje, lu plaèce po-z î adjincî, bin sgur, in ceke du fonte 10 centimetes supès, 6 metres lådje et 3-4 metres hôte Çu ceke la va esse ruloyî à beton et c' est sur loû ku l' mastrece du l' olyinne su va vnu aloyî.

In côp l' ferayaedje e plaèce, il ont stampé des takes talintoû po-z e fwaire lu toû. Ces takes la, i ls ont rceclé avu 3 câbes et in racagnak po les tinde bén foirt. Paret k' i gn aveut bén 70 tones du fier a tchaেকে পি.

Lu plaèce ere presse po coler l' beton ki vneut d' Welin. Ene buzougne ki s' duveut fwaire a in côp po tchaেকে পি. Insi, tote lu masse du beton purdot d' in côp, çu ki waerantixheut l' solidité dou পি.

Lu minme procedé s' a repeté 7 côps. Et pu nos brâves ferayeus ont rgangnî leu pays. C' esteut asteure à toû des monteus holandès du moussî e djeu. Des tchampions doul precizion, ces-la, ki travayèt à milimete près.

Ôz vs dèdja sayî d' afiyî ene awiye, d' estant ashid su ene tcherete às bindaedjes ki rôle dins in mwais tchmin? C' est a pô près ene sifwaite ovraedje k' i vont adiercî.

(a shuve)

Louwis Baidjot & Rodjî Colin.

Walonreye / Istwere

Les greves djeneråles e l' Walonreye

Dj' a les pinses ki les greves djeneråles el Walonreye (ey el Flande avou), c' est ene sacwè d' aloyî parfondmint al tuzance [culture] di nosse « pitite patreye ».

Inte 1886 et 1961, gn a yeu **ût (8)** greves djeneråles el Beldjike. Dandjeus a cåze do nombre d' ovrîs so ene pitite coine di payis, come après Lidje, Tchålerwè, et dins l' Borinaedje. Mins eto a Gand ey a Anverse.

Li 4 di may 1869, Marx sicrît a Engels « dins sacwants grands estats di l' Urope, les greves ont-st ataké après l' fén del guere di secession des Etats Unis »

C' est el Beldjike k' i gn a yeu li prumire greve djeneråle. Li cene do 12 d' avri à 18 d' avri 1893, avou ses 7 moirts a Djmape et Mont. C' esteut po reclamer li vôtaedje po tertos.

Avuzion di l' Eternåcionåle socialisse sol greve di 1893

Les prumîs socialisses ki vnént d' amonter l' « Eternåcionåle socialisse » e-n Inglutere voeyént li greve djeneråle come ene voye po k' i gn åye pupont d' guere.

Et dner l' egzimpe del Beldjike, la ki l' greve djeneråle aveut drovou l' ouxh do Pårlumint a des rprezintants des ovrîs. Et vanter les socialisses di Beldjike, zels k' avént metou l' greve so pî. Taiss k' oyi, li Beldjike esteut on ptit payis, mins di ç' trevén la, c' esteut li deujhinme pouxhance industriyele sol Daegne.

Sacwants ans pus târd, Karl Marx esteut fén araedjî après les sôdårds k' avént touwé les grevisses e 1868 et 1869, avou l' benediccion do govienmint. On govienmint às mwins des gros mwais

tinants des béns-fonds [*propriétaires fonciers*], des capitalisses d' industreye et des curés. Et dire ki les gazetes prijhént [*louaient*] les « mangons al bote di l' Estat ».

Touwreye di Montniye-so-Sambe (1868)

Les 5 sôres di greve djeneråle

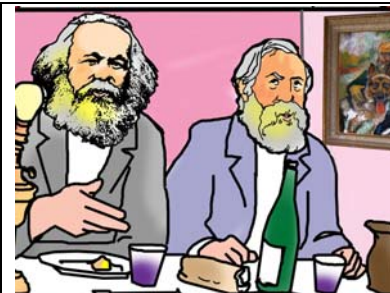
Å mwaisse raploû del llinme Eternåcionåle, les raploughisses rilevît k' i gn aveut cénk sôres di greve djeneråle

1. li cene metowe e-n alaedje po-z sayî d' fé candjî li mwaisse lwè d' on payis ;
2. la greve d' anarchisses et d' sindacalisses po waitî di mete djus on redjime politike ;
3. li cene ki vout moenner al revintreye (revolucion) ;
4. li greve djeneråle « simbolike » d' on djoû, å 11 d' may ; eyet :
5. li greve djeneråle disconte d' ene guere eternåcionåle.

On pôreut dire ki l' greve djeneråle di 1893, c' esteut l' prumire sôre ; li cene di 1886 li deujhinme. Elle anonce les greves da Renard diviè les anêyes 1950.

Marx tchake des mwins po les greves del Beldjike. Mins

nerén, si shuveu, Engels, n' est nén d' acoird avou lu. Et sohaitî, e 1891, ki l' 2inme Eternåcionåle ni rtegne nén les idêyes « sins cou ni tiesse » des Bedjes sol greve djeneråle.

Marx (a hintche) préjhe les greves di Beldjike ; Engels les dispréjhe

Les greves shuvantes

Les Bedjes vont co fé greve e1893, 1897, 1899, 1901, 1902, 1905, 1910, 1911, 1912, 1913, 1920, 1923, 1925, 1932, 1936, 1950, 1957, 1957, 1959, 1960-1961.

Carl Strikwerda, on corwaiteu politike, trove ki les greves el Beldjike fourît pus foites ki les cenes di France et d' Itåleye. Ele ni durént nén lontins et dner des rzultats. Tantea ki, a dater di 1960, les greves fourît replaecesses pa des arindjaedjes di bidons (kécfeye après on rotaedje a môde di metingue) inte les ovrîs (u totes les djins) et l' govienmint.

Dins totes les greves djeneråles di Beldjike, end a k' troes k' on-z î a fwait berwete : 1886 (puvite on bardouxha di ptitès djins [*jacquerie*]), 1902 et 1913.

José Fontaine, li 20 d' awousse 2010.

Eternâcionâ / Istwere

E Tchili, do tins da Pinotchet

Li prumî côp k' dj' a stî vey nosse bâshele à Tchili, ç' a stî e 1980, cwand dj' a prins m' pinsion. Dji n' avéns djamây sifî evoye del mâjhon ki po travayî. On-z a dit : « Vola ! On s' va payî on bea voyaedje. »

Et dj' avans ndalé, vraymint tot ptits tot ptits. Dji n' avéns djamây prins l' avion. Dji n' avéns djamây cwité l' Beldjike.

Dm. - Et kibén çk' i fât divins s' potche po ndaler à Tchili ?

R.Z. - A i fât conter 50.000 francs par djin. Dj' aléns ndaler làvâ sol dos di nosse Monike, mins dji n' savéns nén si-n estat di finances, ni rén do tot.

Dm. - Ele s' a maryî avâ la, leye ?

R.Z. - On prumî côp toci. Pu alôrse, il ont stî à Venezwela. Come tradujheuse, elle esteut dins les coferinces di syndicats et copagneye. Alôrse, elle a fwait conixhance d' on Tchilyin, k' esteut vraymint macté des syndicats. Abén, vola, on-z a prins fitecâze [*fait et cause*] por lu. Et tot conte fwait, li manaedje a peté. Si futeur ome, -- puski c' est k' i s' ont maryî par après – c' esteut on fiervant adviersaire di Pinotchet.

A cisse coferince la, à Venezwela, dabôrd, on-z a vnou dire ki Carlos Fraise – c' esteut s' no, don -, s' i s' riprezinte al frontire, i serè reclôs et i disparexhrè.

Dm. - On les purdeut et on les foteut el gayole.

R.Z. - On n' saveut djamây çou k' il adivnént. Pa esprit d' opôzucion, Carlos a prins l' avion, et-z ariver a l' areyopôrt di Santiago. Et gn aveut deus camionetes di police ki l' ratindént po l' vini ramasser. Et il ont prins nosse

Carlosse, e pu, evoye so on volcan, 4500 metes hô. Et i l' ont lâchî tola, ki l' ôte ere e tchmijhe. Et rén d' ôte : pont d' nouriteure, rén do tot.

Et l' gamene a dit : « Vola : - les abondroets del djin et copagneye – dji va ndaler à Tchili. » Elle a-st arivé a Santiago. Elle a stî rçûte a l' Ambassade del Beldjike pa l' ambassadeur. « Ebén, on va sayî di fé âk. » Il ont stî trover Pinochet, l' ambassadeur et nosse Monike. Mins la, i s' ont fwait fote a l' ouxh di mon Pinochet come deus strifions [*lavette*].

Dm. - Come deus strons so ene palette !

R.Z. - Ây, come des tchéns, come deus viyès lokes. C' est inla ki ça s' a eboiné. Leye, elle a dmoré à Tchili. Il ont parvinou a rawè li Carlosse. Ki, so s' volcan, aveut fé cnoxhance d' on frâdeu di l' Ârdjintene. Alôrse, il avént on baston, et i s' ont nourî di djonnes di lamas k' i touwént a côps d' baston. Ça a duré x tins.

Dm. - Pocwè, i les avént metou la sins magnî sins rén. C' est come s' i les ârênt yeu touwé.

R.Z. - Sins houriche [*abri*], sins rén. C' est po ça ki, pus târd, i gn a yeu tant d' reclamâcions di meres et d' femes « Wice ki mi ome a passé ? u m' fi, u m' pere ? »

Dm. - I les tapént evoye insi ?

R.Z. - Oyi. Disparexhous ! Mins i n' dijhént nén comint.

(...)

Rizultat : dj' ans passé troes moes à Tchili.

Dm. - Vos î avoz sintou strindou ?

R.Z. - Oyi, vos sôrtixhîz del mâjhon : i gn aveut on sôdârd avou ene mitrayete a totes les coines. Si on les rwaitive, ebén : controle d' idintité ! Mins c' esteut troes djoûs al gayole, hin.

Dm. - Po aveur riwaitî on sôdâr dins les ouys !? Portant on tchén rwaite Bén en eveke !

R.Z. - On djoû, dji m' vou fé côper les tchveas. Dji n' vleu nén ki Carlosse mi les côpe.

Dm. - Pocwè ? Il esteut rivnou ? Cwè çk' i fjeut a ç' moumint la ?

R.Z. - I rifjheut des coferinces po les syndicats et tot. Mins, cwand il aveut hâsse di fé ene coferince, i pârtout di Santiago; il aléve à Perou, i fjeut s' coferince al radio, pu i rivneut. Mins li londmwin, Pinochet respondeut pal televuzion : gn a des Tchilyins ki sont-st evoye dins on payis etrindjir, et discâzer nosse payis. Mins si on les apice, tant pire !

I gn aveut on couve-feu. (On n' pleut pus sôrti a pârti d' ene télé eure.) (...) T' aveus des passe-avant, oyi, Mins si t' passéves à cwin d' on meur, et k' i t' purdént po èn ôte, t' esteus disclitchî [*descendu*], hin. T' aveus bea awè t' papî, t' esteus disclitchî divant del poleur mostrer.

† Raymond Zachary, responde li 15 di decimbe 1999

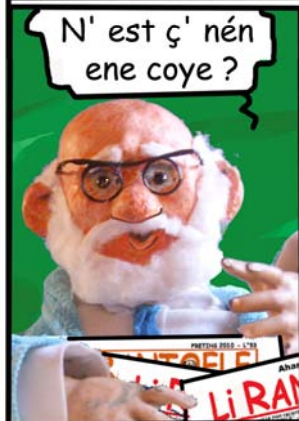
AVUZIONI

Bondjoû à tertotes et tertos !

Em djermale ki, l' ôte feye, vos a djâzé d' Hegel et des greves e l'Waloneye, mi djheut ki cisse gazete ci esteut tot bén serieuse.

N' est ç' nén ene coye ?

Dj' a dins l' idêye ki, pacô, siya.

Dins l' assîtêye lidjwesse, vos trovez do lârd, des vetès nintes, des cromptires et do vinaigue.

Dins l' Rantoele 55, vos avîz di l' ârt, des vetès mintes, des crons direes et d' l' aigue.

L' aigue ?
c' est on binamé lijheu ki s' plinda d' awè l' broûlant...

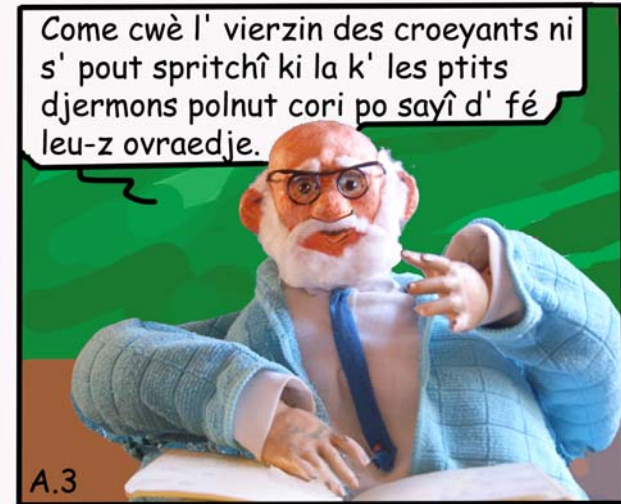

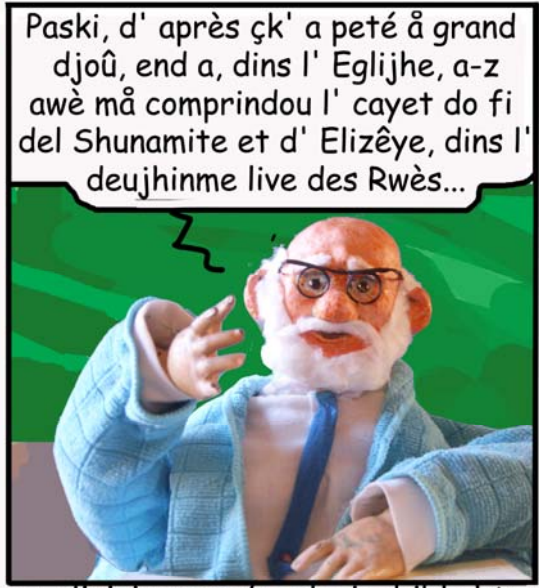
...câze des dismousseyès feyes dissu les covietes !

A.1

<http://www.youtube.com/user/RABULETS>

<http://www.psychologue-clinicien.com/medecinebible.htm>

Avoz hâsse do sawè cwè por vos ? Waitîz : <http://drrobertepstein.com/esoi.fr/>

Nateure

Les singlés di l' ivier

Les singlés ni sont nén si bén essâjhnés [saisonniers] ki les ciers. S' il arive èn oraedje e moes d' awousse k' a fwait tchaire brâmint des glands, i s' acoplèt ddja e moes d' setimbe-octôbe, et djonner d' e l' ivier. Ôtmint, s' i gn a waire di glands, les troyes ni s' lairont potchî k' e moes d' djanvî. Rapoirtaedje amon Gilbert Colaud, k' a stî gâre di tchesse des ans et des razans.

Acoplaedje di l' ivier

Dimandeu - Ça fwait k' les singlés, c' est bea a vey k' i s' acoplèt ?

Gilbert Colaud - Oyi, dj' a yeu l' ocâzion di vey mwints côps des singlés ki s' acoplènt. Mins, i gn a on côp ou çki dj' a passé on moumint extraordinaire. C' esteut on deus d' djanvî. On n' aveut pont yeu d' glands. On-z aveut yeu on foirt ivier, et les layes [*laie, sanglier femelle*] estént târdowes. Dj' aveu etindou des mâyes ki s' batènt (a leus criyaedje). C' est k' i gn aveut des layes e tchoeurs, dabôrd.

Dji ls aveu aprotchî li pus près possible. Po fini, il avént avancî zels-minmes vier mi disk' a 40 metres. I gn aveut cénk gros mâyes. Deus copes k' estént vormint e trin di s' bate, et l' cénkinme - on pô pus ledjir, mins on pô pus vicieus - il aveut sayî, so ç' tins la, d' aler sôter ene laye. Et li laye l' a rmorké... ele mi l' a-st aprotchî... ele s' end a disfwait a pô près a ene dozinne di metres di mi.

Mins, po fini, li mâye rissôte dissu. Dj' esteu a djno dins l' nive, disconte ene grosse hesse, ki dji m' aveu metou la po m' catchî. Tot d' on côp, la... i rpotche dissu... so l' laye. Elle avance. Et i s' vinèt arester... dj' a estimé - et dji croe k' dji n' m' a waire trompé

d' cintimetes - ki les deus sekés [sexes] estént a 1 mete 75 di mes ouys. Faleut k' i soeyénxhe bén ocupé ossu po n' nén m' awè veu. Ni m' sinti. Et dji m' a sovnu, a ç' moumint la, d' ene istwere ki dj' aveu yeu estant ptit. Dj' aveu aidî on vî do viyaedje a moenner si troye a godi. Et i m' aveut dit : « Waite bén, la, m' fi ! Tchaeke côp k' i va pâpyî, hin, ebén, c' est on djonne ki cmince. »

Dm. - I pâpièt : dj' ô bén k' i fjhèt on mouvment des pâpires ?

G.C. - Oyi, k' i cloyèt on pô les ouys, et mostrer l' blanc des ouys.

Ci djoû la, tot d' on côp, dji voe m' gros mâye ki pâpyive e sayant d' efiyî s' laye. Mins, i n' î arivéve nén : i passéve todi al fotche a purin, come on djheut cwand on djouwéve âs gueyes. A on moumint dné, cwand dj' l' a veu pâpyî, dj' a rsondjî a ciste istwere la d' estant gamén. Gn a on fôrire ki m' a pris. Dj' esteu malâde ; dj' âreu vlou xhaxhler. A on moumint dné, dj' a poizé mes deus mwins a tere ; dj' a avancî m' tiesse disk' a dé zels. Et dj' lyi a dmandé « Fât nén t' l' î mete, hê, valet ? »

Dm. - Ça fwait k' i n' a nén tiré s' plan, dabôrd ?

G.C. - I n' a tiré ni s' plan, ni s' côp. Il a corou evoye.

Djonlaedje di l' ivier

Si ele sont prinjhes e moes d' setimbe, ele djonlèt ddja minme fén do moes d' decimbe ey e moes d' djanvî.

D' ene anêye a l' ôte, les layes rivont todi djonner a pô près âs minmès plaeces. Dins on pindant d' tiene metou à Levant, ou çk' i fwait setch, et la k' i gn a-st a boere nén lon.

Dm. - I n' fât nén k' i gn âye des coxhes tot près ?

G.C. - Abén, ça, elle è vont bén cweri. Dj' a assisté on djoû a ça, li fabricâcion d' on « tchôtron », k' on dit. Li tchôtron, c' est ou çki les singlés s' rimetèt. Mins po fé les djones, dji direu putoit on ni [*nid*]. Dins ene bohêye di côris, elle aléve côper des rdjets d' on mete cénchwante disk' a deus metres di long.

Dm. - Ele côpéve les côris avou ses dints, dabôrd ?

G.C. - Oyi, ele les côpéve; elle hagnive didins, et ele les casséve. Et ele les ramoennéve dé ene ôte bohêye. Et ele les fexhive [*tresser*]. Elle aveut fwait come ene clâye. Et, cwand elle a yeu fwait l' clâye, hin, - paski c' esteut dins on tiene, assez foirt - elle a cminci a terasser avou s' grognon. Elle a rmetou li fond do tchôtron a livea e pouissant des teres conte li clâye. Epwis après, elle a stî rcweri des brouhires et des rdjets d' bôle po covri s' ni.

Ramexhné li 20 d' octôbe 1999, cassette 1° 34A.

Bén magnî walon

Les cromptires à rosse

Dins l' Rantoele 1°42 (esté 2007), Cicile Van Oorbeek nos aveut dné li rcete des cromptires à rosse. Les Bietridjots end ont fwait on plat del cofrereye des Schaytons. Responda (di 1999) :

Dimandeu - Dj' avans ciddé troes Bâdets, des Bietridjots

Yves Gourdin - Ây, dintlins, li ci ki vleut dire « esse di Bietris », i faleut troes djenerâcions d' vicants, et cwate al cimintire. Avou ça, on pleut dire k' on-z ere on Bietridjot.

Dm. - Vs ôz fwait ene cofrereye po rmete a l' oneur troes rcetes ?

Y.G. - C' est l' cofrereye des schaytons [*tireur d'ardoise*], come Bietris a viké mwintès anêyes - des cintinnes d' anêyes k' on pout dire -, avou les schayires. Po-z esse admetowe al Province di Lussimbork, i nos faleut à moens deus prodûts d' boutche : on solide et on likide.

Po prodût solide, on-z a tchoezi les canadas à rosse. K' on dit ossu : les cromptires à rosse u les cromptires a l'estouvêye. C' est on plat d' pôvès djins did dintlins; et c' est po ça k' on ls a atribouwé às schaytons.

Alôrse, cwè çki c' est k' des petotes à rosse ? On prind on toupin (ene casrole); on-z î côle des agnons; on les fwait rossi. Epwis : do lârd, (...) et pu, padecô, gn a des cis ki metêt on pô d' farene. On mete di l' aiwe, bén seur, à raeze des petotes. Et pu après, on côle k' ça cût, gn a des cis k' î metént on pô del tchicorêye – ou do café.

Dm. - C' esteut djusse po tinde, ... po tinter.

Y.G. - ... po lzî bayî del couleur

Dm. : - On l' magnive, on nel ritirève nén ?

Y.G. - Ây, ele dimorêve didins.

Dm. - Kibén k' on-z è meteut ?

Y.G. - On ptit coyî à café.

Dm. - Po fé des canadas à rosse, metans po cwate djins, cwè çk' i fâreut ?

Y.G. - Cwate trintches di lârd – ene po tchaeke djin -, et on kilo d' canadas.

Raymond Zachary : - Li lârd, ci n' est nén do crâs lârd, c' est do maigue lârd. - do trelârdé.

Y.G. - Et fougé. (...) Et cwate gros agnons, u minme cénk, ca dipus k' i gn a d' agnons mî k' c' est.

Dm. - Les canadas, on les va fé cure divant, non ?

Y.G. - Nonna, ô, nonna ! On côle k' les agnons ont rivnou, ki l' lârd a stî rossi ossu – k' on l' a rtourné on côle u deus ddins -, on prind on pô d' farene; on l' fote dins l' fond avou l' crâxhe.

Henri Lepage - Mins i n' è fât waire.

Y.G. - Non : ene coyirêye a sope di farene.

H.P. - Hê, c' est nén po del pâlse, hin !

Y.G. - On maxhe tot ça; et pu, ça dvént on pô spès. Et pu, vos î metoz vos petotes.

Dm. - Ki n' sont nén co cûtes !

Y.G. - Vos lzès fotoz ddins, et pu, vos metoz d' l' aiwe à raeze des petotes.

Dm. - Ça fwait k' les canadas cujhèt avou l' lârd ?

H.L. - Les canadas cujhèt avou l' lârd et l' sâcisse k' ont ddja stî rostis dvant.

Dm. - Li sâcisse ? Mins vos n' l' ôz nén dit ttaure ?

Y.G. - Mins non, on n' è meteut pont à vî plat did dintlins.

R.Z. - Dji n' aprouve nén di mete ene sâcisse : li pea dvént trop deure, et c' est trop coriant po l' côle. Dj' inme mî on kerton dpus, po s' i gn a ene djin d' pus k' arive.

Y.G. - Et pu i fât cure ça vint munutes à long, come les canadas cûtes a l' aiwe, cwè.

R.Z. - Et pu, cwand les cromptires sont cûtes, po awè li brune couleur, on-z î meteut – des cis, hin, des cis k' i gn a - on pô d' tchicorêye.. ou do café.

Dm. - Ôtmint, ci n' est pus des canadas à rosse !

Y.G. - Non, ça n' a rén a vey avou ça. Li rosse couleur, ele vént des agnons. C' est avou ça k' on tindeut les oûs d' Pâke dintlins.

H.L. - Ebén schoûte, li Gabriyele, l' ôte djoû, ebén, elle a dit : leye, ele li moleut, li tchicorêye. Ele li passève e molén à café po k' ça soeye foirt fén. Come ça, ça passève avou l' resse.

Y.G. - Nozôtes, on aveut tchaeconk troes cwate grins d' tchicorêye dins si assîte. On les ritirève.

Paul Verlaine, on l' sait bén, vineut cobén a Palijhoû, la k' il aveut del parintêye. Mins end aveut eto so Ârveye [Arville]. Èn ôte sicrijheu francès, Saint-Pol-Roux a dmoré a Sint-Houbert dins les anêyes 1895-1896-1897. C' est la k'il a scrît « La Dame à la Faulx » onk di ses pus beas romans.

Les parints walons dâ Pâ Verlinne

Dins ene lete avoyeye à mayeur do Bork, i raconte kimint çk' il a cnoxhou on pitit-cuzén do scrijheu.

Mimile Pêcheur nos ratourna l' lete e walon. Rascourti :

Nén lon do « Tchestea d' Ârveye » (mâjhon ki Saint-Pol-Roux î lodje), gn a on hierdî ki vént amoenner tos les djoûs deus vatches et ene djinixhe po paxhe a rlâme [*en vaine pâture*] dins les prés et les steules d'avoenne. Tene come li vint d'bijhe, les ouys di rnâd, li cur couleur d'ampone, i fwait camaeråde avou tote li mâjhonêye.

Èn âmatén k' il a relè, nosse hierdî s' a vnou rtchâfer al blamêye di l' aisse. Meliye, li cpagneye do powete, lyi fwait ene djate di noer café, sins tchicorêye avou do souke mins pont d' laeccea, al môde francesse.

La troes djoûs k' on n' l' a nén veyou par la, ca il a-st eteré onk di ses frés.

- Comint çk' on vs lome, ô, brâve ome ?

- Djan Houbert Djôzef Verlinne.

- Verlinne ! ?

Ci no la ki rexheut des lepes do hierdî, ça aveut sbaré li scrijheu francès. Vo l' la tot mouwé, asteure, ca i saveut ki les vers : « *Au pays de mon père, on voit des bois sans nombre* » câzént do payis d' Palijhoû. Mins sabaye si...

Li frâze est scrîte sol divanteure di l' aisse del Tuzance di Palijhoû

- Mi dirîz bén les pondants et les djondants à dfwait d' vosse famille ?

- Bén voltî, mwaisse ! Mi ratayon, li prumî Verlinne ki dj' a etindou dire, provént d' Brâ-dlé-Sint-Houbert. Il î aveut-st arivé come tcherieu po l' ârmêye francesse¹ Avou ses wangnes, i ratchta l' cinse del Coû Picârd a Ârveye, on fi [*fief*] di l' abeye di Sint-Houbert. Mins, tot siervant come tchesse-tchén [*suisse*] tos les dimegnes a l' eglîjhe do Bork, il esta cwite di payî les démes [*dîmes*].

Si valet, Mitchî [*Michel*] a maryî m' grand-mere. Si fré Hinri, mi mononke-tâye [*grand-oncle*], dabôrd, ârè on valet, Ogusse k' irè sôdârd el France et monter d' gråde disk' a capitinne do djeniye a Metz.

Cwand l' hierdî raconte li veye di s' mononke-tâye Hinri, onk ki ls a fwait totes, et fini s' veye blanki [*ruiné*] come notâre a Bietris, Saint-Pol-Roux voet ki c' est Paul Verlinne, li powete, tot rtchî – sâf vosse respet. On s' rishonne bén d' pus lon, poy ki Hinri sereut don l' grand-pere da Pâ, li fi da Ogusse.

Li hierdî kinoxhe Pâ d' no. Cwand li scrijheu lyi a yeu dit

¹ do tins do Vî Redjime, dabôrd. Mins gn a-t i yeu des gueres inte li France et les Bas Payis otrichyins di ç' tins la (diviè 1750) ? Li scrijheu francès s' a motoit brouyî d' ârmêye.

ki c' esteut on grand powete, i si rsovént ki l' sicretaire del comene aveut lî dins ene gazete du Paris so on lomé Verlinne, on scrijeu kinoxhou lon et lādje.

- Djezuss et des Maria !

- Ça fwait ki l' powete, c' est vosse pitit-cuzén.

Ladso, li hierdî a yeu droet a ene djate do dimegne po boere si café, et ene siervete di lucse.

Saint-Pol-Roux dimande co :

- Vosse parint, l' avoz ddja veyou ?

- Rén k' on côp, la trinte ans, a Palijhoû amon l' coronel Grandjean, on parint pa aloyance. Dj' aveu-st arivé come on tchén dins on djeu d' gueyes e djhant « *Dji so l' valet da Françwès !* ». Et Ogusse m' aveut prezinté si prôpe fi, Paul, on studiant dins les saze ans, sins bâbe, maigurlet, moussî come on pekin, avou des blankès mwins di grand scolî. Dj' avéns toumé dins les bresses onk di l' ôte et s' rabressî.

Sint-Pol-Roux promettrè di sayî di fé resconter les deus ptits-cuzéns Verlinne.

Mins li rtrovinne des Verlinne ni s' a djamây fwait. Ca çou ki dji vén di vs conter si passève e moes d' nôvimbe 1895. Et nosse Pâ Verlinne, splawné pa l' vicâreye k' i moennève, dihota e moes d' djanvî 1896, a nén co 52 ans.

Lingaedje walon / Societé

Aprinde li walon e scole ?

Nén d'qwè s' rëcrester. Po l' moumint ci n' est qui l' tite d' on ptit ârtike e l' Gazete di Lidje ou dè mons, di çou qu' endè dmane : ine pèlêye pådje respounêye à mitan d' l' èdicion lidjeuse del Libe Beldjique...

On î pout lére qui l' mateur di Blegni, on fel po l' walon ci-la, va mete so pî dvins les pitès scoles di s' comène « *des activités d' éveil* » è walon. I vout dispièter les cerveas des efants às ôtes lingaedjes qui l' francès afisse qui, pus târd, il aprindêxhe pus âjheymint l' inglès, l' almand ou Bén l' flamind.

Clapante idêye pusqu' insi on abatrè deus djaeyes d' on côp d' warokea. On dispiètrè les cerveas et on frè dè walon. Ca i n' fât nén esse di douce croeyince : i n' a-st e Payis Walon des hiedes di djonne qui n' sèpèt ddja qui l' walon egzistêye. On lzî a si Bén bouxhî e l' tiesse qu' i n' estént qu' des « *Belges francophones* » et rén d' ôte !

Et on a djouwé avou les pîs des waloneus et dâs cis qui disfindèt voltî l' walon. Dispoy trinte ans, on lzî a fwait acroere qui l' walon dvins les scoles, c' esteut po dmwin. Les osteyes estént la ! Et on a târdjî et ratârdjî. Ca tchaeke djoû qui passe evoye à waxhea [*wahé, vacha, cercueil*] des waloneus et a l' banse des franskiens.

Est ç' po çoula qu' i s' fât leyî djus ? Nonna, ca l' monde

d' asteure ni ravize pus l' ci d' aeyir. L' Urope s' èmantche et ribate li cwârdjeu. Nos estans todi dpus et on-z a mezâjhe di s' pâler onk l' ôte. Les lingaedjes nâcionâs divnèt des lingaedjes redjonâs. Les Finwès, les Maltès, les Hongrwès, les Crowates et tos ls otes ni sont seur nén co presses a leyî la leu lingaedje.

Et dvins les grands payis, avou, les pitès peupes rilèvèt leu tiesse. Les Catalans, Basses, Andalous, Côrses end... Sâf les Walons !

Portant, les beldjîs franskiens, di Brussele ou d' ôte pârt, si dvèt rinde conte asteure qu' il ont-st avou l' coyon. Il ont fwait bèbèle avou les Flaminds avou leu mâtseye « *Cominâlté Francesse di Beldjike* ». Vo les la gâ, asteure ! Ça valêve-t i les ponnes de voleur distrure tot çou qu' esteut walon ? Ey ataker nosse lingaedje qui nos a fwait qu' i ns estans !

Les waloneus s' ont leyî andoûler des fâs-djudas et des « *blanc-dzo-l'-panse* » qui lzî pixhént e l' oûy. I s' ont sortot batou pol walon e scole. Mins on n' si doet nén bate qu' avou s' pôce. On s' doet

bate avou ses dijh doets ! Et serer s' pougn qwand i fât ! Et on n' mète nén pus tos ses oûs e l' minme tchène.

A qwè sièvreut i mete ine gote di walon dvins les scoles si, a schipe foû del classe, on s' ritrove e-n on monde sins walon ? Ci n' est nén avou çoula qui nos sèrans francès !²

Dè walon, i ndè fât tos costés. So les nos d' nos rows, di nos viyaedjes, di nos veyes. Les nos d' nos ris et d' nos rivires. Divins les muzêyes et les bibiotèques. A l' radio et a l' tèleuvizion.

A ! i nos ont djondou ! I nos ont raetchî à vizaedje et nos prinde po des rescoulés enocins. Mins on s' va revinter [*révolter*]. On lzès va bate la wice qu' i s' pinsèt les pus foirts. Avou nos imâdjes et nos vwès.

Nos éndjoles et nos copitrecs vont-st evoyî so l' toele (Youtube, Facebook, end.) on rouwâd d' walonstés ki leu calinreye ni sârè astantchî.

Jean-Pierre Dumont

² Asteme ! Cial « esse francès » = *être tiré d'affaire*

Li croejhete walone va-t ele so flote ? (2)

E francès, les viebes di mouvmint et di candjmint d' estat (*tomber, aller, devenir*) si codjownut às erî-tins [*t. composés*] avou l' aidant viebe [*auxiliaire*] « *être* ». E walon, c' est des viebes come les ôtes ki s' codjowèt avou « *awè* ». Dabôrd, li fråze lîte dins ene gazete e walon enawaire :

« E 1921, i *sont tchais* so des cayôs plins d' uraniom. » âreut dvou esse « .. il **ont tchai** so des... »

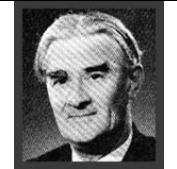
Portant, po ene sitouwâcion, on pout trover : « Ramassez les cayôs ki **sont tchais** sol pavêye. » Mins dins l' fråze cial, aveur tchai = aveur discovrou . On pôreut don dire « e 1921, i **discovrît** des ... » ou « ... i **toumît** (i **tcheyît**) so des cayôs ... »

Noveas lives e walon

Pa totès stroetès voyes

« La deus ans ki dj' boute ladsu. »

C'est Bernard Louis, èn ancyn scrijheu dins nosse gazete, ki djâze. Et ci « ladsu » la, c'est li papîscrît (tapé al machine, pu rcoridjî al mwin) do roman dâ Gusse Laloux « Pa totès stroetès voyes ».

Bouter pocwê ? Bén po fé on live, bén raloyî, avou on limero ISBN, d'onk des pus beas scrijhaedjes e walon k' i gn âye.

Oyi, da, li roman aveut ddja stî eplaidî e fouyton dins « Vers l' Avenir ». Mins do tins do vî Bon Diu (inte li moes d' octôbe 1969 et l' minme moes di 1970).

Did la, l' idêye d' endè fé on bea live, po fiesti les cint-z ans do skepiaedje dâ Gusse Laloux (e 2006, dabôrd).

Li stîle Laloux est todi l' minme ki dins « Li Ptit Bert ». Laloux employe ene câkêye di beas mots walons. Nén todi âjhey di shuve l' avançmint di s' pinsêye. Ca on còp, i dit çou k' les persounaedjes tuznut. Do còp après, sins criyî gâre, i dene si avuzion come scrijheu. Pu raconter çou ki s' passe. Loucans çoula dins deus bokets saetchîs foû.

(Djan, l' ome da Agnesse, kimince a vinde ses bokets po viker)

Kéne afwaire do esse si djivisse, tuze-t ele si feme ki l' voet insi. I pout bén fé di s' nez, les meyes et les meyes k' i s' fwait tant del fiesse, i seront rade schoumés. Cwand on n' fwait k' do saetchî et n' rén rmete !

- Savoz bén çou k' dj' a sondjî, mi ?

- Cwè, dowê ?

- Si vos ratchtêyrîz des vatches avou ces cwârs la ?

Fote lyi ene bafe e plin vizaedje, tant k' t' i es, m' feye. Il inmreut co mia.

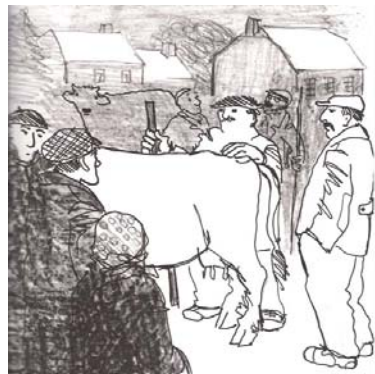
- ... Cwand nos n' fréns ki po les comissions do manaedje. Et tos ls ans, on crâs vea ou deus â botchî.

So l' moumint, Djan a yeu l' idêye k' Agnesse si vleut xhiner d' lu. I dvént di mwais cur. I n' vout nén vey k' elle a râjhon.

- Voye mu co rbate les cinses, hê twè ! Ti rireus d' mi, dandjreûs ! Dji tel conseye.

- Kî est ç' ki câze di ça ? Dji vos di k' on-z atchtêyreut bén sacwants vatches. Nén dandjî do cori les cinses po ça.

« On »... « on »... C' est dedja pus « vos », asteure ; c' est « on ». Oyi mins c' est mi k' est mwaisse. Et les cwârs, c' est da mi. (p. 67)

Djan k' aprind l' mestî d' martchand d' vatche.

L' eplaidu – Bernard Louis, dabôrd – a parvinou a fé rprinde do siervice al comere – Sabine de Coune – k' aveut ddja animâdjî « Li Ptit Bert ». C' est des dessins foirt simpes, â croyon, mins ki nos fwaiynut rplonker dins

l' airance des anêyes di l' eter-deus-gueres.

Mins çou k' est oridjinâ dins ciste ouve la, c' est kécfeye li prumî còp dins les Belès Letes e walon k' on djâze d' amour del tchâ, di candôzaedje di comeres ki n' sont nén vosse feme, et hay vos nd âroz. Et ki vos alez rtrover e passant pa totès stroetès voyes. Des stroetès voyes, eto imâdjreçmint [*au sens figuré*].

Do matén, Agnesse passe so l' Plin, padvant l' mâjhon da Djan dâ Molin. *Ni t' ritoûne nén, saiss, mi feye ! Gn a seur on vizaedje a l' finiesse*. Djan loume tant k' i voet... Sacwants ans dedja k' i cwezeye insi après l' crapåde. Nouk po mia sepi tos les catouûs pattavâ do coir da l' djonne djin. Vî loulou ! Ossu tchôd ki l' vera d' l' infier...

Elle est houte. Djan s' rashid et i tuzene. Come s' i l' capôteyreut dedja a s' môde. *Ene miète lâdje des hantches, mins si waire. Djusse çou k' i faut a ene comere po s' fé lûtchî bén fond. Si coirsaedje ki bouzele : deus pitîtes hopes. A ! les bons fruts po dins sacwant tins ! Kî frumjhèt a touûs dins les mouvments, onk et l'ôte, di ses bresses.*

Sacré mâle d' agaesse ! E moes d' octôbe, k' i cod e corti, divant del mete e panî, i wåde tenawete ene peme et l' serer bén deur e casse e s' mwin... *Dji l' apîçreu pa padrî. Mes bresses âtoû d' leye ; ç' aveut si bén tourné afeye avou ds ôtes. Et rclôre mes mwins sor leye, come on ténreut on moxhon, tot douçmint, peu do lyi fe mâ. Assaetchî, aspyî sor lu on djonne coir insi ! I lyi fâreut pus d' meye mwins po cori tot do long et l' djonde tot ewou k' i vôreut bén.*

Letes di lijheus et d' ciberrôbaleus

On Catalan k' a tchai so « Que-vlo-ve ? »

« Que-vlo-ve? », c' est ene novele da Guillaume Apollinaire ki s' passe dins l' pays di Stâvleu. Ele fourit-st eplaideye e 1910 dins ene ramexhnêye di noveles, « L'Hérésiarque et Cie » a l' editeu "Stock".

Li mwaisse persounaedje, k' a dné l' tite del paskeye, poite li sâvaedje no di « Que-vlo-ve? » pask' i dmande tofer às djins ki l' arinnèt « kë vloz vs? » (ki vloz vs ? Cwè vloz ? cwè çki vos vloz ?). Kivlov, dabôrd, c' est on rôlî, ki provént di Mont-dlé-Mâmdey.

Gn a on Catalan k' a toumé – sins s' fé mâ – so cisse sipoûle la da Apollinaire. Lanawaire, i nos arinna bén polimint, sol djâspinreye « Berdelaedje ». I nos atôtcha e-n inglès. Pablo Sarachaga lyi responda e catalan, on lingaedje k' il a-st aprins enawaire. Vo rla tot çoula metou e walon.

Waluceu - *Po cmincî, dji dmande escuze do n' nén scrire e walon, mins dji so*

d' Bârçulone et dji nel sai câzer.

Adonpwis, dji vos vôleu dire « proficiate » a tertos po ç' forom cial et paski vos wârdez vosse lingaedje vicant. Estant Catalan mî-minme, dj' a bon cwand dji voe çoula.

Et, po fini, dji vos scrî paski dj' a tchai so ene clapante novele da Guillaume Apollinaire, « Que-vlo-ve ? », la k' i gn a sacwants fråzes e walon. Sobayî si ene sakî m' pout dner on còp di spale po ratourner ces mots la.

Pablo – Ni vos escuzoz nén. Nos estans mo binâjhes di vey des djins di totes les coines del Daegne aveur di l' agrès po nosse lingaedje.

Vola kékès fråzes poujheyés dins les bokets del novele ki

sont so les lives rîscanés pa Google.

Frâzes :

Je veux v'grusiner one saquoué : Dji vs vou gruziner ene sacwè

(tchanson k' les cis do câbaret tchantèt)

Nost'ogne avi li qwat pis blancs : Nost'agne aveut les cwate pîs blancs.

Et les oreyes à l'advinant. Et les orayes a l' advinant.

Et l'trou di cou tot neur (Et l' trô do cou tot noer...)

Tot neur comme du tcherbon
Tot noer come do tcherbon.

Po les ôtes mots : Alez s' vey sol Wikipedia a « Que-vlo-ve? ». U so « Berdelaedje »

Ene fâve da Christine Tombeur

Les deus statuwes

Dins l' parc del comune, i n a 2 statuwes. El prumire erprezinte in bea ome tot nu eyet l' ôute ène foûrt bèle comere tote nuwe èto. Ça fwait des ans et des razans qu' i dmernut dinsi, stampés sins bodjî, yin rwaitant l' ôte et separés pa ene alêye.

In djoû, la ène andje qui dischind sul tere et lzeu dit : « Vos avoz yeu brâmint d' pacyince dispu lontins, supoûrtant sins crinkyî el bijhe des iviêrs et les foûrtès tcholeurs di l' esté. La-wôt, il a stî décidé de vos doner l' viye po ène dimêye eure po qu' vos seuchîche fé ç' qui vos avoz sowaitî l' pus à monde dispu lontins. »

D' ène djesse, l' andje fwait vikî les 2 statuwes qui sont totes nuwes, come di bén ètindu.

I l' erwaita, ele li rwaita et, s' perdant pa l' mwin, il ont coru s' mète à rcwè des bouxhons. L' andje dimera a les ratinde su l' tins qu' dins les fuyâdjés, il ètindeut des ramâdjés et des djumixhmints d' plaijhi.

Âd dibout d' in quârt d' eure, l' ome eyet l' feme soûrnut des bouxhons, todi s' tinant pal mwin, ène miete maflés mins tot contins. L' andje elzeu dit : « I vos dmeure co 15 munutes, vos n' voloz nén ndè profiter ? »

L' ome erwaite djintimint l' comere et lyi dmande, come dins Apollinaire : « ki vloz vs? »

In sorîre passe dissu l' visâdje del comere qui dit : « Oway, fèyans l' co in coûp, mins adon candjans d' pôzucion, ç' coûp ci, c'est mi qui tént l' pidjon sul tins qu' c' est vous qui tchît su s' tiesse ! »